

ПРЕДАВАЊЕ
НЕКОИ КЛУЧНИ МАКРОЕКОНОМСКИ
ПОИМИ

ДЕФИНИРАЊЕ НА ЕКОНОМИЈАТА

Економијата е наука која го изучува разместувањето (алоцирањето) на ретките ресурси кон точките на нивната најефикасна употреба.

Економијата е наука за изборот, во услови на ограниченост.

Ограниченост е ситуација во која расположливата количина од некој производ (добро или услуга) не е доволна да ги задоволи потребите од него.

Макроекономијата е дел од економската наука која ги изучува најсинтетичките економски агрегати на ниво на вкупната економија: стапките на економски раст, движењето на бруто домашниот производ (БДП), невработеноста, инфлацијата, нивните меѓусебни односи итн. Доаѓа од грчкиот збор „макрос“ што значи големо.

Микроекономијата е дел од економската наука која го испитува однесувањето на поединечната фирма, на потрошувачите и на одделните економски сектори, во економскиот живот. Доаѓа од грчкиот збор „микрос“ што значи мало.

ПОЧЕТОЦИТЕ НА МАКРОЕКОНОМИЈАТА

Класична економска школа: Производството (понудата) раѓа своја потрошувачка (побарувачка). Адам Смит и невидливата рака на пазарот (пазарот е ефикасен и има нагласена моќ на саморегулација). Невработеноста не е проблем.

➤ **Дон Мајнард Кејнз:** Општа теорија на вработеноста, каматата и парите (1936). Големата светска економска криза (1929-1933) доведе до енормен пад кај производството и креираше голема невработеност. Пазарот не е доволен! Потребна е и државата!

➤ **Нео-класична економска школа:** Со 1-от и 2-от нафтен шок (1973/74 и 1979/80) доаѓа до неколкукратно зголемување на цената на нафтата. Се покажа дека мерките од неокензијанска провиниенција доведоа до појава на стагфлација (истовремено постоење на 3 економски зла: стагнантни па и опаѓачки стапки на движење на БДП, растечка инфлација и висока невработеност). Доаѓа до реафирмација на пазарот како најдобар алокатор на ограничените ресурси и сведување на улогата на државата на минимум во регулирањето на економијата.

Основни цели на макроекономската политика

1) Пораст на економската активност - Економски раст (Раст на реалниот БДП).

-Бруто домашен производ (БДП) е пазарна вредност на сите произведени финални добра и услуги во економијата, за период од една година.

а) Пазарна вредност= цена * количина ($P \times Q$) на финалните добра и услуги.

б) Сите добра и услуги (не само материјалните добра, туку и услугите!).

в) Финални добра и услуги (не интермедијарните добра и услуги т.е. не се опфаќаат со БДП сировините, материјалите, полупроизводите).

г) За период од една година (не влегува производството од минатите години).

-Видови БДП:

а) Номинален БДП: Сите добра и услуги помножени со тековните пазарни цени (содржи инфлација),

б) Реален БДП: Сите добра и услуги помножени со постојани цени (прилагоден за инфлација т.е. се отстранува влијанието на инфлацијата),

в) Фактички БДП: Флуктуации на БДП на кус рок,

г) Потенцијален БДП: Флуктуации на БДП на долг рок.

-БДП не може да ја мери сивата и црната економија, или пак работата (трудот) на домаќинките.

НОМИНАЛЕН И РЕАЛЕН БДП

Номинален БДП = P (пазарни цени во тековната година) $\times Y$ (произведени финални добра и услуги во тековната година)

Забелешка: БДП може да се менува или како резултат на промените во количеството производи Y или како резултат на промените во цените P . Но, ако се работи за промена во цените, на пример пораснат за 20%, тоа автоматски ќе значи дека и БДП пораснал за 20%, но не дека и стандардот пораснал за 20%, бидејќи количеството производи останало исто).

Номинален БДП = Вредност на сите добра и услуги произведени во економијата за период од една година, изразена во тековни цени (цените во тековната година се викаат тековни цени и содржат инфлација).

Забелешка: Кога растот на БДП и инфлацијата се еднакви (на пример 4% во 2018 год.), тогаш не постои реален раст во економијата.

Реален БДП = Вредност на сите добра и услуги произведени во економијата за период од една година, изразена во постојани (константни) цени.

Забелешка: Постојани цени се цените од некоја претходно избрана година (како базична година). Оттука можеме да ја споредиме економската активност, на пример во 2019 год. со онаа во 2018 година-користејќи цени од 2018 година како базична година.

Реалниот БДП е номинален БДП прилагоден за растот на општото ниво на цени (инфлацијата). Номиналниот и реалниот БДП се секогаш еднакви во базната година.

БДП можеме да го пресметаме и со користење на т.н. БДП дефлатор.

Методи за пресметување БДП:

1) Метод на финални добра (ги множи сите произведени и потрошени финални добра и услуги по пазарни цени). БДП како збир на финалните добра и услуги – ги трошат четирите сектори во економијата: домаќинствата (C), претпријатијата (I), државата (G) и надворешно-трговски сектор (X-M)

Оттука, $GDP = C + I + G + (X - M)$

2) Метод на трошоци на инпутите (сумирање на трошоци што сите претпријатија во економијата мора да ги направат за да ги купат неопходните фактори за производство). БДП како збир на трошоците за ангажираните инпути на производството

Плати
+ Камати
+ Ренти
+ Профит
= Национален доход
+ Индиректни даноци (акцизи и ДДВ)
= Нето домашен производ (национален)
+ Амортизација
= Бруто домашен производ

Реалниот БДП per capita (по глава на жител) е најчесто користено мерило на животниот стандард на луѓето. Ова мерило се базира најчесто на средни големини, поради што, често, заради постоење изразена нееднаквост во дистрибуцијата на доходот, пресметаниот животен стандард, за поголемиот дел од луѓето, да е преценет. Се користи и за споредба на нивоата на просечниот животен стандард меѓу земјите. Основен предуслов за тоа е БДП *per capita* да биде искажан во споредливи големини (на пример американски долари или со помош на т.н. конверзиски фактор-паритет на куповна сила искажан во американски долари-Purchasing Power Parity-PPP, US\$). Методологијата за PPP се базира на хипотезата за т.н. закон на една цена, според која едно исто добро не може да се продава по различна цена во различни земји. PPP покажува колку парични единици на некоја земја (на пример денари) се потребни да се купи исто количество добра и услуги на нејзиниот пазар (на пример во Република Македонија), колку што може да се купи на американскиот пазар за 1\$).

Индикатори за економската благосостојба во четирите групи на земји

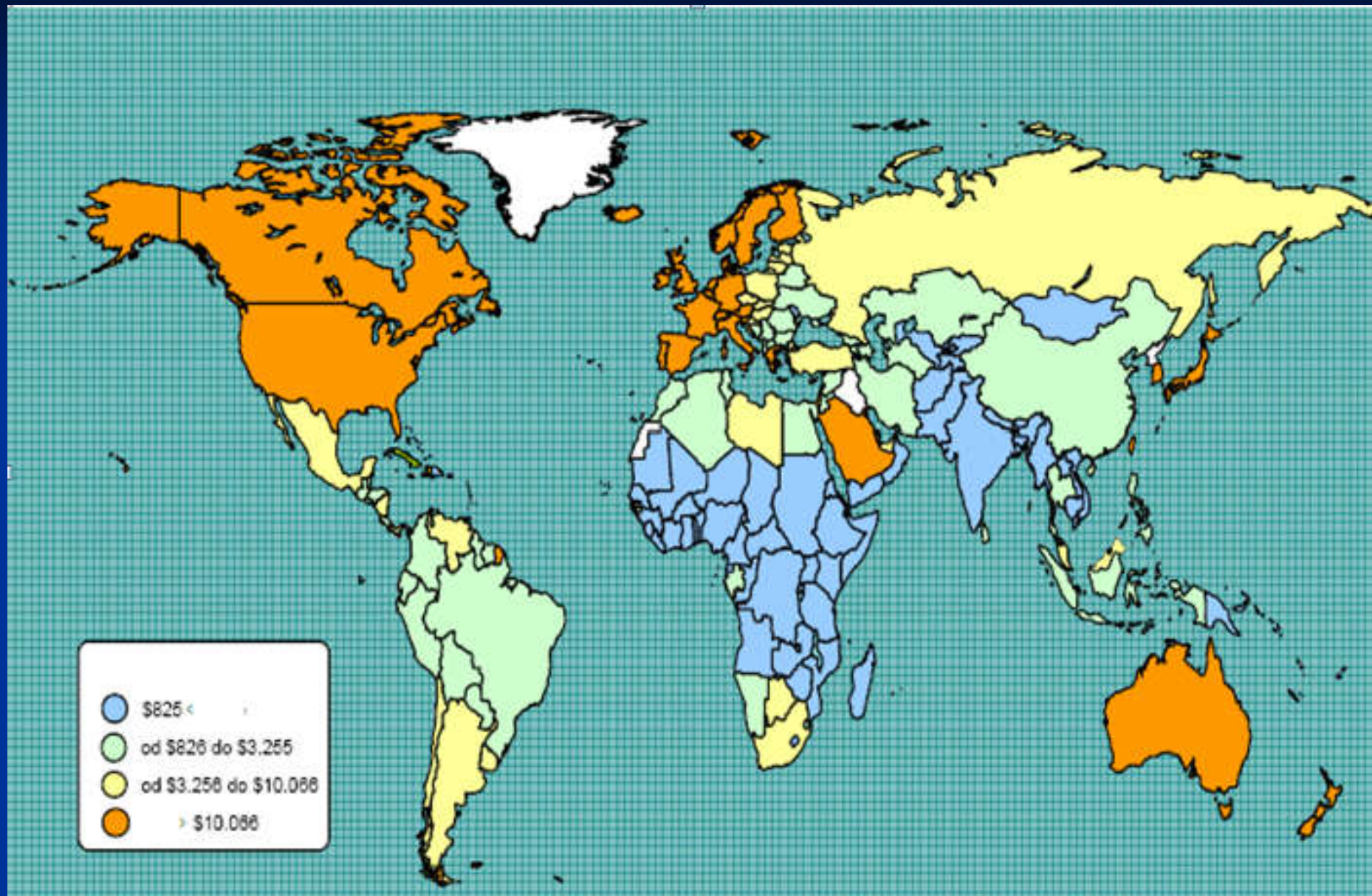
Група на земји	БДП per capita
Ниско ниво на приходи	До 1.025\$
Средно ниво на приходи	1.026\$- 4.035\$
Повисока средно ниво	4.036\$- 12.475\$
Високо ниво на приходи	12.476\$
Извор: World Bank	

-БДП по глава на жител претставува основен индикатор врз основа на кој се врши категоризација на земјите во светот.

Притоа, светската економија се дели на четири категории на земји според класификацијата на Светска банка (види табела).

-ДР Конго со per capita од 190\$ и Бурунди со 250\$, според ревизијата на класификацијата на Светска Банка, подразбира за 12 пати пониски приходи во споредба со земјите со високо ниво на приходи (во оваа група на земји со највисоко ниво на приходи се индустријализираните земји како: Норвешка со 88.870\$, Луксембург со 77.390\$, Швајцарија со 76.350\$, но и земјите извознички на нафта како што е Катар со 80.440\$ per capita). РМ е со 4810 \$ per capita.

Свет: БДП per capita, 2014

Бруто домашен производ, БДП (Gross Domestic Product, GDP) и Бруто национален производ, БНП (Gross National Product, GNP)

-БНП = БДП + Нето доход од имот во странство

-Нето доход од имот во странство = остварен доход од странски државјани во земјата, врз основа на сопственост (фактори на производство).

-БДП ја мери вредноста на финалните добра и услуги за период од една година, остварена само со домашни фактори на производство (инпути).

Пример:

“KROMBERG & SCHUBERT” во Македонија

-Вредноста остварена само со користење на македонски инпути (работници, земја, капитал) ќе влезе во македонскиот БДП, но не и во германскиот БДП.

-Ако “KROMBERG & SCHUBERT” користи германска технологија (машини), тој дел од остварената вредност ќе влезе во германскиот БНП.

-Профитот што е создаден од страна на германската фабрика и е трансфериран во Германија влегува во БНП на Германија, но не и во БНП на Македонија.

-БНП има поширок опфат од БДП за износот на трансферираниот профит од странство (нето-сопственички доход од странство).

-Обично разликите меѓу БНП и БДП се мали. Но, има и исклучоци. Во Кувајт, на пример, БНП е поголем од БДП за 18,5%. Ова е така бидејќи Кувајт реализира огромни извозни приходи од нафта. Тоа им овозможува на граѓаните на Кувајт да инвестираат големи средства во странски корпорации т.е. да се стекнат со значајни имоти во странство. Од тие имоти Кувајт влече доходи (профити, дивиденди и сл.) кои се евидентираат во неговиот БНП и придонесуваат тој значително да го надмине неговиот БДП. Обратно е со Ирска. Нејзиниот БНП е помал од нејзиниот БДП за 11,5%. Ова е така бидејќи во оваа земја се лоцирани странски корпорации кои дел од своите профити ги трансферираат во домицилните земји)!

ЗОШТО БДП НЕ Е СООДВЕТНО МЕРИЛО НА КВАЛИТЕТОТ НА ЖИВОТ НА ЛУЃЕТО?

БДП е концепциски дизајниран да го мери нивото на производство, доход и потрошувачка, а не да го мери нивото на квалитет на живот.

- БДП ги регистрира само монетарните промени (не трудот на домаќинките, војската, полицијата итн.),
- БДП не ја мери нерегистрираната економска активност,
- БДП ги изедначува по важност најразличните произведени финанни добра и услуги (исто е грижа за деца и производство на оружје),
- БДП ги смета природните ресурси за слободни (загадувањето не се зема во предвид),
- БДП не му придава никакво значење на слободното време (прекувремено работење),
- БДП во својата калкулација ги игнорира човековите права и слободи (детски труд).

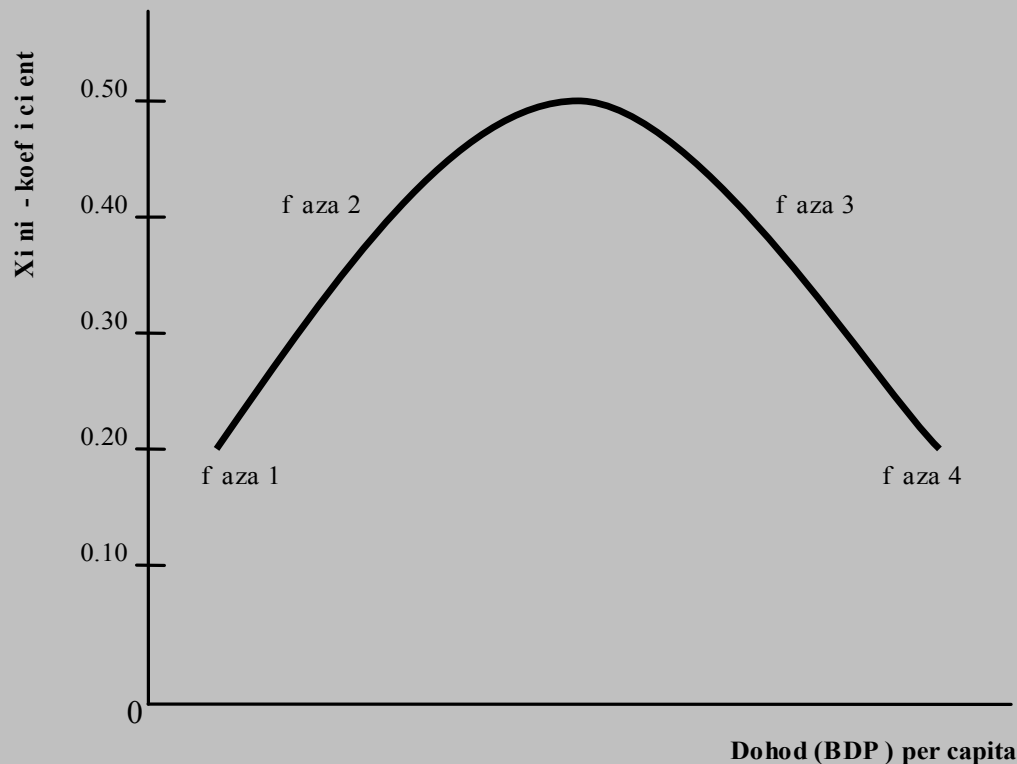
Структурно учество на секторите во формирањето на БДП кај избрани држави во светот

Држава	Земјоделие			Индустрија			Услуги		
	1985	1995	2007	1985	1995	2007	1985	1995	2007
Австрија	3.3	2.2	2.0	36.9	34.3	31.0	59.8	63.5	67.0
Данска	4.9	3.3	2.0	24.2	23.9	26.0	70.9	72.8	72.2
Франција	3.9	2.4	2.0	30.5	36.5	21.0	65.6	71.1	77.0
Германија	1.4	1.1	1.0	34.6	30.9	30.0	64.0	68.1	69.0
Италија	4.5	2.9	2.0	35.2	31.6	27.0	60.3	65.5	71.0
Холандија	3.9	3.4	2.0	32.4	26.9	25.0	63.7	69.7	73.0
Шведска	3.3	2.0	1.2	30.5	27.5	28.8	66.2	70.5	70.0
Турција	19.7	15.5	9.0	27.5	33.2	28.0	52.8	51.4	63.0
САД	2.1	1.7	1.0	31.1	26.1	23.0	66.8	72.1	76.0

Под структура на економиите се подразбира учеството на одделните сектори (земјоделскиот, индустрискиот и услужниот сектор) во создавањето на БДП. Низ својот развоен пат економиите поминуваат низ неколку фази кои се разликуваат во однос на важноста и учеството на секторите во создавањето на БДП и вработеноста. Така, во иницијалната фаза од економскиот раст секторот земјоделие има најголема важност. Но, како резултат на воведувањето на нови технологии во земјоделството, продуктивноста на трудот во овој сектор се зголемува, што доведува до намалување на потребата од работна сила во земјоделскиот сектор и отворање на нови работни места во индустрискиот сектор. На овој начин започнува индустријализацијата на една земја. Луѓето се во состојба да ги задоволат потребите за храна и за индустриски производи. Она што понатаму ја менува структурата на побарувачката се т.н. нематеријални производи, односно услугите како на пример: здравство, образование, забава итн. На овој начин започнува процесот на постиндустријализација. Во овој контекст треба да се спомне емпириската анализа на американскиот економист Simon Kuznetz, според кој нееднаквоста меѓу луѓето има тенденција да се зголемува за време на иницијалната фаза на економскиот раст, за потоа да се стабилизира и да почне да опаѓа. Притоа, за време на целиот процес, нивото на доходот per capita расте (Кузнецовата крива има форма на превртено “U”).

КУЗНЕЦОВА ХИПОТЕЗА

Kuznets: Нееднаквоста има тенденција да се зголемува за време на иницијалната фаза на економскиот раст, за потоа да се стабилизира и да почне да опаѓа. За време на целиот процес, нивото на доходот per capita расте!

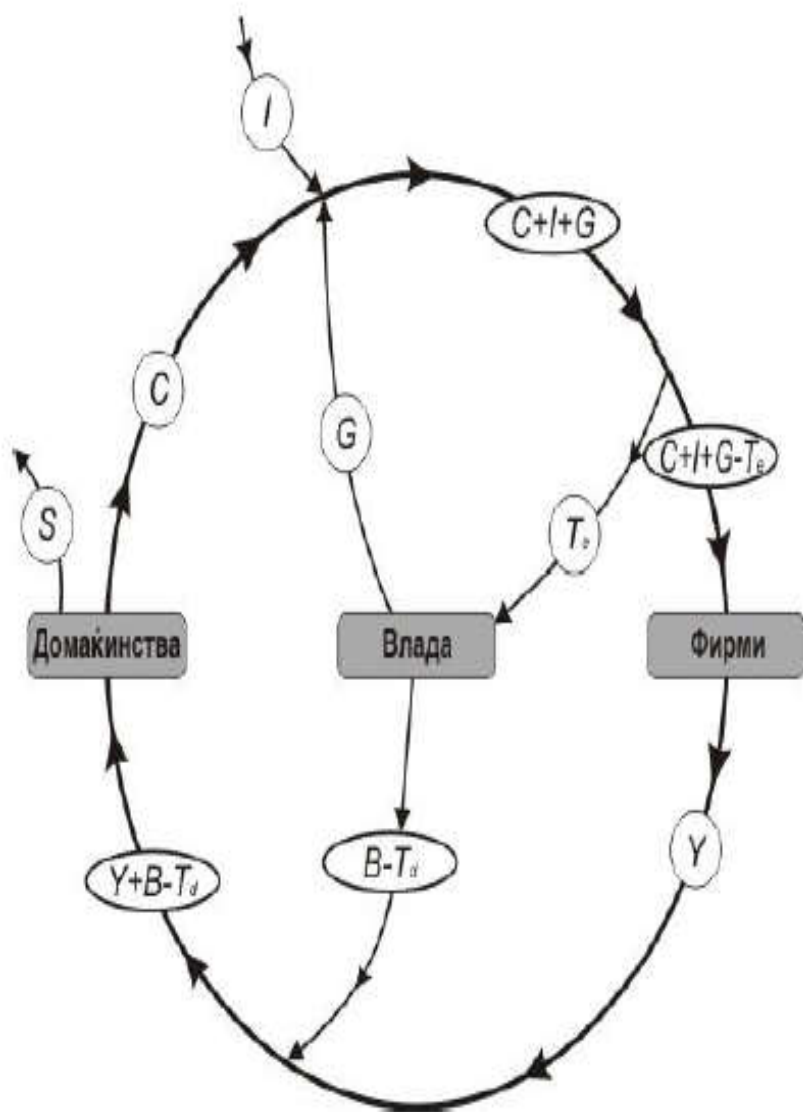

Слика 10-3 Кузнецова крива

Четири сегменти:

- 1) економскиот раст го зголемува нивото на доход per capita,
- 2) за време на растот работната сила се сели од земјоделскиот кон индустрискиот сектор,
- 3) причина за селењето на работната сила е повисоката продуктивност и повисоките плати во индустрискиот, наспроти земјоделскиот сектор,
- 4) денес, селење од индустрискиот кон услужниот сектор.

Кружниот тек во економијата (трисекторски модел)

1. Фирмите имаат потреба од фактори на производство (труд, капитал, земја, претприемачи)
2. Нив ги купуваат од домаќинствата и за тоа плаќаат: плати, камати, ренти и профити Y .
3. За остварените доходи, домаќинствата на државата мора да и платат директни даноци - T_d .
4. Државата истовремено на домаќинствата кои не можат да обезбедат основни средства за живот им плаќа социјални трансфери - B .
5. Оттука имаме категорија: Расположлив доход (D_i) т.е. доход на домаќинства $= Y + B - T_d$.
6. Домаќинствата го користат својот доход (D_i) за потрошувачка (C) и штедење (S).
7. Дел од заштедите (S) оди надвор од кругот, но подоцна повторно влегува во него во форма на инвестиции (I).
8. Државната потрошувачка (G) оди на образование, здравство....
9. Добиваме БДП по пазарни цени $= C + G + I$ (забелешка: пазарните цени ги вклучуваат индиректните даноци - T_e).
10. БДП по пазарни цени - T_e = БДП по факторски цени
11. БДП по факторски цени $= C + G + I - T_e$.
12. Фирмите имаат потреба од фактори на производство.....

Економски раст

- Економскиот раст се дефинира на два начина: 1) како раст на реалниот БДП за определен временски период (најчесто една година) и 2) како раст на реалниот БДП по глава на жител (per capita) за определен временски период (најчесто една година). Економскиот раст се мери во %.
- Правило на бројот 70:** Ако 70 се подели со стапката на економски раст на една држава се добива бројот на години потребни да се дуплира БДП на државата (пример-ако една земја остварува просечен годишен пораст на БДП од 1%, ќе и бидат потребни 70 години за да го дуплира својот БДП. Ако пак остварува 2%, ќе и требаат 35 години за тоа. Ова е поради т.н. кумулација на ефектот. РМ со околу 3% стапка на раст ќе и требаат околу 23 години да го удвои својот БДП).

ЕКОНОМСКИОТ РАСТ НАСПРОТИ ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ

-Економскиот развој ги вклучува промените во целокупната структура на општеството: во науката, образованието, културата, уметноста, здравството итн., како и промените на реалниот БДП, на долг рок. Според тоа, економскиот развој ги опфаќа како квалитативните (структурните, технолошките, институционалните и другите промени), така и квантитативните промени (растот на реалниот БДП) во општеството.

***Внимавајте!* Економскиот развој не може да се искаже во проценти.**

КВАЛИТЕТОТ НА ЕКОНОМСКИОТ РАСТ ОД АСПЕКТ НА ЧОВЕКОВИОТ РАЗВОЈ

Квалитетен (корисен) економски раст е растот кој:

- Генерира поголема вработеност (*jobless growth*);
- Обезбедува сигурност на луѓето (*економска сигурност*);
- Обезбедува поголема еднаквост во дистрибуцијата на доходот-богатите да не стануваат уште побогати, сиромашните уште посиромашни (*ruthless growth*); *Велбенов ефект (побарувачката за накит и дијаманти расте како што расте нивната цена како одраз на богатството на определен слој од населението) и Гифенов ефект (потрошувачката за леб е поголема како што расте неговата цена кај сиромашното население),*
- Придонесува за одржлив развој;
Одржливиот развој е развој кој ги задоволува потребите на сегашните, без притоа да ги ограничи потребите на идните генерации. Тој е процес во кој економските, фискалните, трговските, енергетските, аграрните и индустриските политики се дизајнирани и насочени кон обезбедување развој кој е економски, социјално и еколошки одржлив.
- Го поддржува развојот на демократското општество (до пред 2 декади над 50-ина земји во светот за прв пат одржаа парламентарни избори); и,
- Обезбедува поголема партиципација на луѓето во општествено-економските процеси (економска партиципација-посебно развојот на малиот бизнис и претприемништвото).

Фактори на економскиот раст

1) Економски фактори:

- Труд,
- Капитал,
- Земја,
- Технолошки прогрес.

2) Неекономски фактори:

- образование,
- наука,
- политички систем,
- религија,
- култура.

ТРУД (ЧОВЕЧКИ РЕСУРСИ)

Под терминот труд (човечки ресурси) се подразбираат способностите, стручноста, талентот и знаењата на луѓето, кои се, или потенцијално можат да бидат вклучени во производниот процес.

Трудот може да се анализира двострано- од страна на понудата и од страна на побарувачката.

За економистите позначајна е анализата од страната на понудата, при што предвид се земаат две димензии на трудот:

1) *квантитативната* – како прост труд, односно како број на работници и/или работни часови, и

2) *Квалитативната* – како човечки капитал, односно како збир на производни знаења, вештини и талент на работникот.

ЧОВЕЧКИ КАПИТАЛ

Слично како физичкиот капитал и човечкиот капитал може да се користи за производство на нов човечки капитал. Човечкиот капитал овозможува инвестициите во труд да се третираат исто како и инвестициите во физички капитал.

Како се произведува човечки капитал?

Факторите на производство неопходни за производство на човечки капитал вклучуваат: труд (учители, професори, обучувачи), физички капитал (училишни и факултетски згради), земја (на која ќе бидат изградени потребните објекти) и технологија (начин на пренесување на знаењето и вештините).

При производството на човечки капитал, како фактори на производство се јавуваат и т.н. фактори произведени од самиот поединец. Тука, пред сè, се мисли на два вида фактори: 1) претходно стекнато ниво човечки капитал на поединецот, и 2) природна способност на поединецот.

Квалитет на трудот (образование, квалификации)- не квантитет! Јапонија, Сингапур и Израел се со ограничени ресурси, но се високо развиени.

ОБРАЗОВАНИЕТО КАКО ВИД ЧОВЕЧКИ КАПИТАЛ

Извор на човечки капитал	Видови човечки капитал
Образование	Стекнуто знаење (од образование)
Обука на работно место	Стекнуто знаење и вештини (од обука на работно место)
Здравствена заштита	Стекнува здравствена состојба (од здравствена заштита)

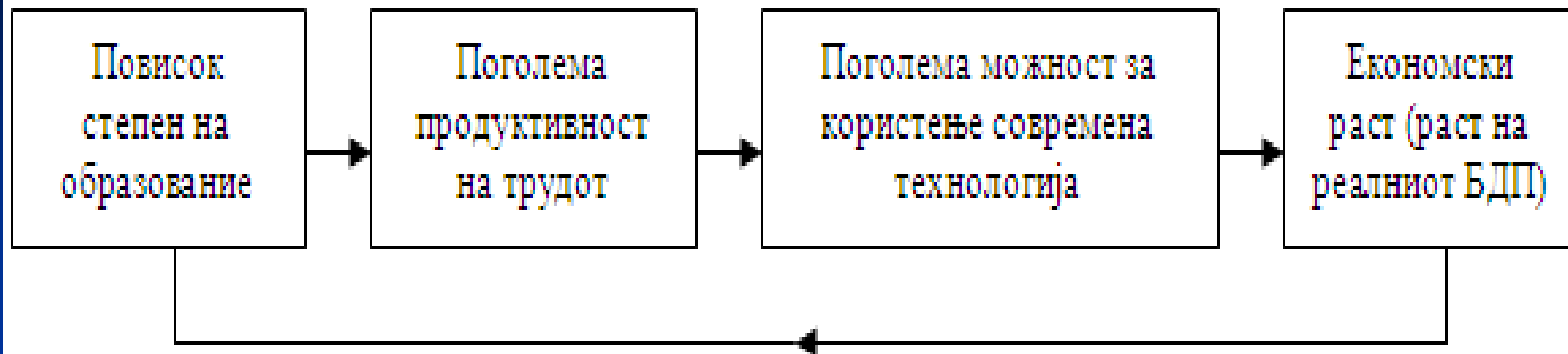
- Образованието може да се третира во потесна и во поширока смисла:

Во потесна смисла, станува збор за т.н. *формално образование*, кое се состои од активности кои водат кон стекнување општи и специјалистички (стручни) знаења.

Во поширока смисла, пак, станува збор за спој на *формално* и *неформално образование*, кое е поврзано со:

- 1) животната средина на поединецот (знаењата кои ги стекнува во своето семејство - од своите родители);
- 2) работното место на поединецот (знаењата и искуствата кои ги стекнува за време на работата);
- 3) целокупното општествено окружување.

Врската меѓу образованието и економскиот раст

Извор: Ефтимоски Димитар, *Економија на развојот*, Економски институт-Скопје, 2003, стр. 35.

Со 5% од светската популација, САД неприкосновено доминираат на полето на високото образование. Ниту во една друга област американската предност не е така убедлива. Американските универзитети постојано го обновуваат креативниот потенцијал на земјата со тоа што ги привлекуваат најдобрите студенти од целиот свет. Дури 17 од 33-те најдобри универзитети во светот се од САД.

Кога луѓето ќе завршат високо образование, тие не стануваат попродуктивни, туку им ја сигнализираат својата висока способност на потенцијалните работодавачи (на посposобните луѓе им е полесно да завршат факултет отколку на помалку способните луѓе). Како резултат на ова, за претпријатијата е рационално да го интерпретираат завршеното високо образование како сигнал за способност (Менкју Грегори, *Принципи на економијата*, Нампрес, Скопје, 2009, стр. 419 и стр. 555-557).

ФИЗИЧКИ КАПИТАЛ

Физичкиот капитал го претставува постојното ниво на згради, опрема и машини, кое постојано се користи за производство на добра и услуги (меѓу кои и за производство на друг физички капитал).

Важноста на инвестициите. Во Германија и Јапонија стапките на штедење надминуваат 10% од БДП. Во САД, Канада, Холандија се 5%. Во земјите во развој има низок БДП и ниско штедење. Присутно е и нерационално трошење на доходот (скапи свадби, матури, погребни, крштемки, сунети и сл.). Мало штедење → мала понуда на позајмливи парични фондови → високи камати → дестимулирање на инвестирањето).

Пад на штедењето → раст на каматните стапки → пад на инвестициите → рецесија

ЗЕМЈА (ПРИРОДНИ РЕСУРСИ)

- Поимот земја се употребува како синоним за природните ресурси, кои опфаќаат: земјоделско и шумско земјиште, минерални богатства, водни потенцијали и клима.
- Се смета дека форсирањето на природните ресурси во развојните стратегии на земјите како пресуден фактор на растот, резултира со заглавување на дел од работната сила во трудо-интензивните индустрии на природните ресурси, вклучително и во земјоделството.
- Земјата е лимитирана - фиксна! Необновливи природни ресурси се: нафта, гас, јаглен, а обновливи се: шуми, вода, минерални ресурси.

ТЕХНОЛОШКО ЗНАЕЊЕ

Технолошкото знаење е општествено осознавање на најдобрите начини на производство на добра и услуги.

Технолошкото знаење е основен извор на технолошкиот прогрес.

Технолошкиот прогрес подразбира повисоко ниво на аутпут (БДП), со користење на исто количество фактори на производство.

Технолошкиот прогрес е резултат на четири компоненти: истражување, инвенции, развој и иновации.

Според карактерот, технолошкиот прогрес може да биде:

- трудо-штедлив (повисоко ниво на аутпут со исто количество *труд*),
- капитало-штедлив (повисоко ниво на аутпут со исто количество *капитал*),
- неутрален (повисоко ниво на аутпут со исто количество *Фактори на Производство*).

Инвенција е генерирање на нови идеи преку истражување и други форми на креативност. Инвенциите претставуваат кулминација на истражувачките активности и претставуваат нови идеи, скици или модели на нови производи или процеси. Многу често можат да бидат патентирани.

Иновациите претставуваат успешно експлоатирање (користење) на новите идеи. Или, процес на конвертирање на новите идеи во комерцијален успех на пазарот.

2) Одржување на високо ниво на вработеност т.е. ниско ниво на невработеност

- Невработени лица се лица кои се способни да работат, сакаат да работат и активно бараат работа, но не можат да ја најдат.
- Стапка на невработеност = $(\text{број на невработени} / \text{вкупна работна сила}) * 100$
(во САД мора најмалку 4 недели некое лице да бара работа за да се смета за невработено)
- Забелешка:** Вкупната работна сила = вработени + невработени

Трошоци на невработеноста

- 1) Економски трошоци и Окунов закон. Во 1960-ите години стапката на невработеност од 4% се сметаше како релативно целосно користење на ресурсите.
 - Окунов закон (1961) - Намалувањето на фактичкиот БДП под потенцијалниот БДП за 3%, резултира со раст на стапката на невработеност од 1 процентен поен. Денес односот е 1 : 2.
- 2) Социјални трошоци - тешко се мерливи. Обично, поврзани со хумани и психолошки проблеми.
- 3) Трошоци на Буџетот
 - а) раст на социјалните трансфери;
 - б) трошоци во форма на изгубени даноци (персонален данок на доход);
 - в) трошоци од изгубени придонеси за социјално осигурување.

Нивоа на вработеност 1/2

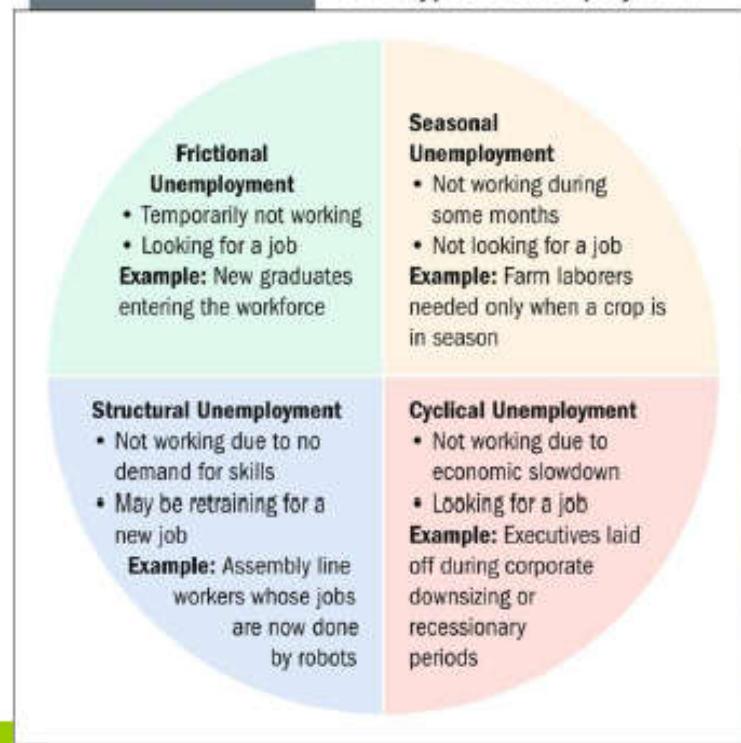
Економистите се повикуваат на **стапката на невработеност** на една земја како на индикатор за нејзината економска сила. **Стапката на невработеност** вообичаено се изразува како процент од вкупната работна сила на оние кои активно бараат работа, но тековно се невработени. Невработеноста може да се групира во четири категории прикажани на слика 3.6: фрикционална, сезонска, циклична и структурна.

Фрикционалната невработеност се однесува на членовите од работната сила коишто привремено не работат, но бараат работа. Оваа група на потенцијални работници ги вклучува новите дипломци, луѓето кои ја напуштиле работата од било која причина и бараат друго вработување, и поранешните работници коишто одлучиле да се вратат кон работната сила.

Сезонска невработеност е невработеност на луѓето во сезонската индустрија. Градежните и земјоделските работници може да се соочат со напади на сезонска невработеност кога зимските услови ја прават работата недостапна.

Figure 3.6

Four Types of Unemployment

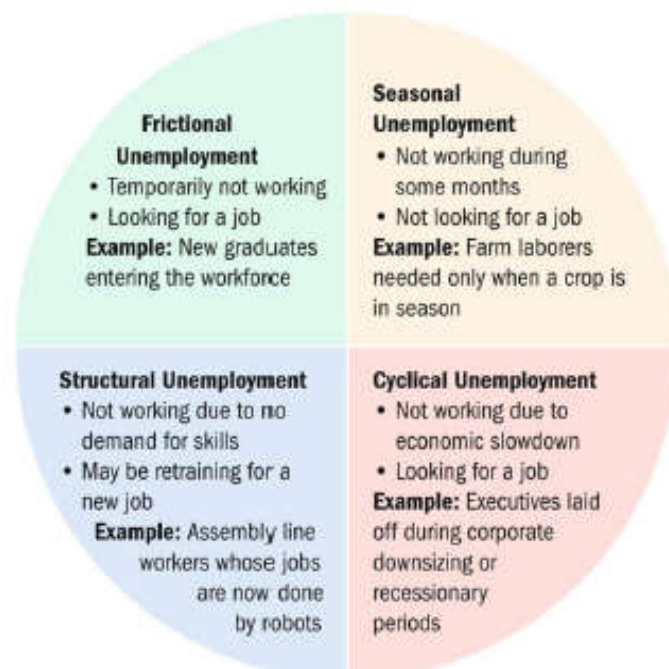
Нивоа на вработеност 2/2

Цикличната невработеност ги вклучува луѓето кои се надвор од работа поради циклична контракција во економијата. Во периоди на економска експанзија, целокупната вработеност најверојатно ќе се зголеми, но како што растот подзапира и рецесијата започнува, нивоата на невработеност вообичаено растат. Во вакви времиња, дури и работниците со добри вештини за работа може да се соочат со привремена невработеност.

Структурна невработеност се однесува на луѓето кои долг временски период остануваат невработени, често пати со малку надеж за пронаоѓање нова работа како претходната. Оваа ситуација може да се појави бидејќи на овие работници им недостигаат потребните вештини за работните места коишто се достапни или поради тоа што вештините кои тие ги поседуваат повеќе не се барани.

Figure 3.6

Four Types of Unemployment

3) Одржување на висока ценовна стабилност т.е. ниска стапка на инфлација

-Инфлација е неусогласеност на стоковните и паричните фондови во економијата и како резултат на тоа, пораст на општото ниво на цени. Инфлацијата ги обезвреднува парите, бидејќи постојаното зголемување на цените ја намалува количината на добра и услуги што луѓето можат да ја купат со даден износ на пари. Ова е лошо за оние со фиксен доход. Има инфлација поради побарувачка (поради прекумерно зголемување на побарувачката на потрошувачите) и инфлација заради трошоци (зголемување на трошоците на факторите на производство).

Мерило е Индексот на потрошувачки цени (Consumer Price Index) - Го покажува нивото на цените на добрата и услугите кои ја чинат потрошувачката кошничка на едно домаќинство.

-Дефлација-обратно од инфлацијата т.е. опаѓање на општото ниво на цени. И дефлацијата, како и инфлацијата е штетна!

4) Одржување на рамнотежа во надворешно-трговската размена и стабилен девизен курс.

Нето извоз = Вкупен извоз (продавање на дел од БДП на надворешни пазари) - Вкупен увоз (купување на дел од БДП од други земји).

Девизен курс е цена на домашната парична единица изразена во странска парична единица. Постојат фиксни, флексибилни и комбинирани девизни курсеви.

Основни инструменти на макроекономската политика

1) Фискална политика

Државен буџет е годишен план на јавните приходи и расходи.

А) Јавни приходи - даноци, акцизи, извозни и увозни царини (се околу 40% од БДП во развиените земји, 30% во земјите во развој). Се остваруваат врз основа на фискалниот суверенитет на државата. Јавните расходи можат да бидат во форма на даноци и неданочни приходи.

-Даноци: директни (персонален данок на доход, данок на профит, данок на имот) + индиректни даноци (ДДВ, акцизи, царини).

-Неданочни приходи: профити од јавни претпријатија, разни административни такси.

Б) Јавни расходи – расходи за јавна администрација, војска, образование, наука, култура, здравство, социјални трансфери (невработени, сиромашни лица, инвалиди)...

Буџетски дефицит: Јавните расходи ги надминуваат јавните приходи.

Буџетски суфицит: - Јавните приходи ги надминуваат јавните расходи.

Јавен долг=кумулиран буџетски дефицит - кумулиран буџетски суфицит

Нивото на јавната потрошувачка влијае врз агрегатната побарувачка (потрошувачка) т.е. врз БДП и вработеноста во економијата. Во услови на инфлација-фискалните власти треба да ги зголемат даночните стапки или да ги намалат буџетските расходи (или и двете мерки). За време на рецесија, владите постапуваат обратно.

Феноменот на истиснување на приватниот сектор од сферата на инвестициите (Crowding out ефект) настанува секогаш кога зголеменото трошење и позајмување од страна на владата го редуцира позајмувањето и трошењето од страна на приватниот сектор (домаќинствата и бизнисите).

2) Монетарна политика

-Централна Банка (ЦБ) - Банка над банките.

-ЦБ има ексклузивно право да печати пари- Шведска (1668), Англија (1694), САД (1913), ЕУ (1999).

-Управување со ЦБ: 1) Совет на директори (внатрешни и надворешни членови), 2) Гувернер (го избира Парламентот на подолг рок од оној на Владата). Зошто?

-понудата на пари има силно влијание врз каматните стапки, а каматните стапки ги детерминираат инвестициите.

Централна банка (ЦБ) ја регулира големината (квантитетот) на понудата на пари, преку зголемување, односно намалување на кредитниот потенцијал на Комерцијалните банки.

Во услови на рецесија, ЦБ ја зголемува понудата на пари.

Во услови на експанзија, ЦБ ја намалува понудата на пари.

Како?

1) Дисконтна политика

2) Политика на отворен пазар

3) Политика на задолжителни резерви

1) Дисконтна стапка - Каматна стапка на ЦБ по која дава кредити на Комерцијалните банки.

Забелешка: Најниската пазарна каматна стапка по која Комерцијалните банки би можеле да дадат кредити на своите клиенти е еднаква на дисконтната стапка на ЦБ.

2) Политика на отворен пазар-За да го покрие буџетскиот дефицит, ЦБ издава обврзници. Продажбата или купувањето на обврзниците се врши со посредство на Комерцијаните банки.

3) Политика на задолжителни резерви-Комерцијалните банки ги користат депозитите на своите клиенти за кредитирање на други клиенти (фирми и граѓани). Обично, сумата на одобрените кредити е поголема од сумата на вкупните депозити. Тоа значи дека Комерцијалните банки креираат пари.

Комерцијалните банки се лимитирани во процесот на креирање на пари (понуда на пари) со задолжителна резерва.

Задолжителна резерва е дел (процент) од вкупните депозити кои комерцијалните банки мораат да ги чуваат кај ЦБ (на пример 20%).

Ви благодарам на вниманието!

Вонр. проф. д-р Божидар Миленковски

Универзитет „Св. Климент Охридски“ - Битола

Факултет за информатички и комуникациски
технологии- Битола

bozidar.milenkovski@uklo.edu.mk